

जरा आठवूया.

वरील चित्र कशाचे आहे ? या कार्यालयात कोणते काम केले जाते, याची माहिती घ्या. निरीक्षणे नोंदवा.

जाणून घेऊया.

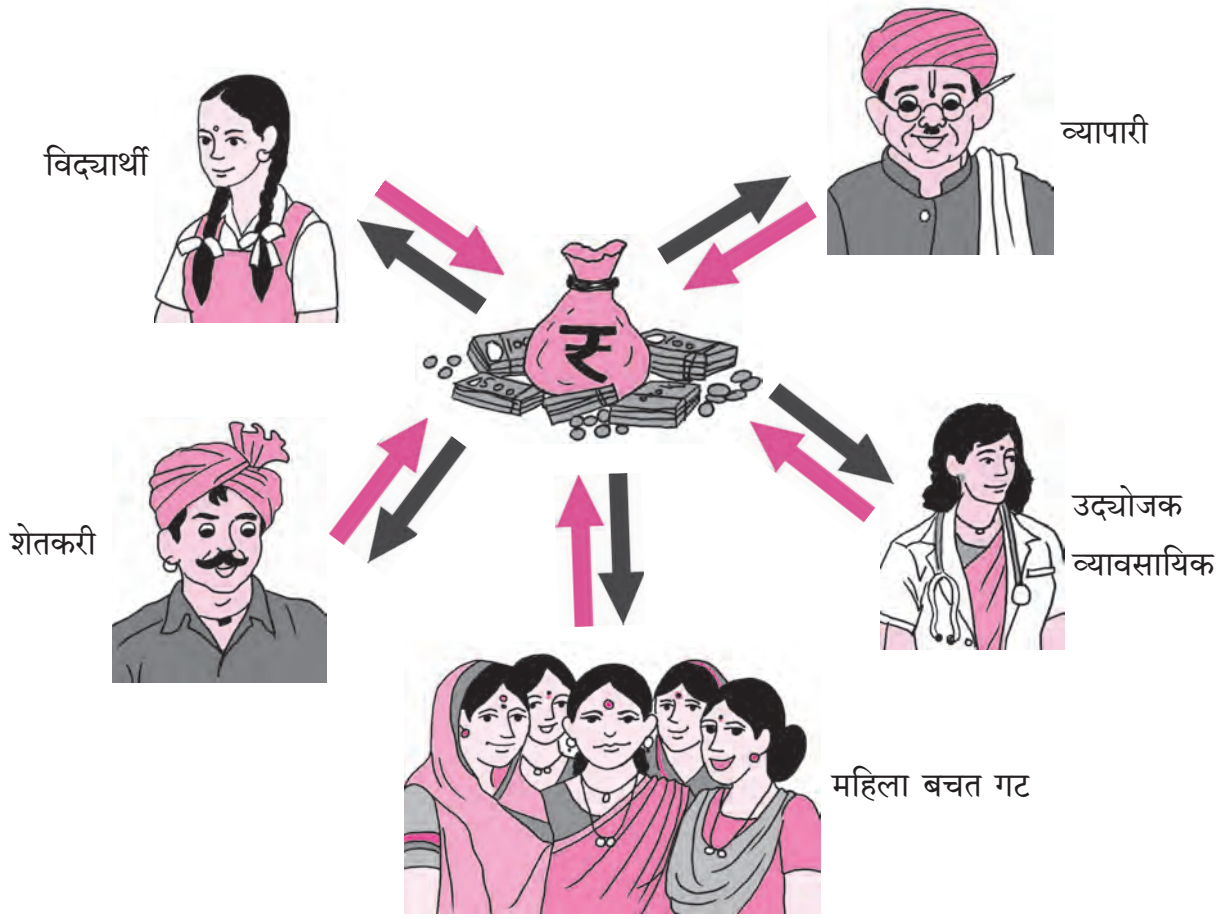
बँक

बँक ही पैशांचे व्यवहार करणारी सरकारमान्य संस्था असते. ती एक वित्तीय संस्था असते. (वित्त म्हणजेच पैसा).

आपण जो पैसा मिळवतो तो काळजीपूर्वक खर्च करायला हवा. भविष्यातील गरजेसाठी आपण पैशांची बचत करतो. ही बचत शिक्षण, घर बांधकाम, वैद्यकीय खर्च, व्यवसाय, शेती सुधारणा

इत्यादींसाठी करायची असते. नियमितपणे केलेली छोटी बचत पुढे मोठी बनते व ती भविष्यातही उपयोगी ठरते. बँकेत ठेवलेली रक्कम सुरक्षित राहते व काळानुसार तिच्यात वाढ होते.

आर्थिक व्यवहार

- वरील चित्रांत कोणकोणत्या व्यक्ती बँकेशी व्यवहार करताना दाखवल्या आहेत ?
- मधोमध दाखवलेल्या थैलीवरील चिन्ह कशाचे आहे ?
- वरील चित्रांतील बाणांमुळे काय समजते ?

उपक्रम

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांची बँकेत क्षेत्रभेट आयोजित करावी. विद्यार्थ्यांना बँकेची प्राथमिक माहिती मिळवण्यास प्रवृत्त करावे. विविध फॉर्म, स्लिप भरण्यास मदत करावी.
- जवळपास बँक नसल्यास शिक्षकांनी वरील नमुने उपलब्ध करून भरून घ्यावेत.
- शाळेमध्ये अभिरूप बँक उघडून बँकेतील व्यवहारांचे प्रात्यक्षिक दाखवावे.
- बँकेच्या व्यवहारांची सविस्तर माहिती बँकेत काम करणारे पालक किंवा बँकेचे कर्मचारी यांच्या सहकार्याने करून द्यावी.

बँकेतील खाती

बँकेचे व्यवहार करण्यासाठी बँकेत खाते उघडावे लागते. बँकेत नवीन खाते उघडताना खालील कागदपत्रांची आवश्यकता असते.

- (1) पत्त्यासंदर्भात पुरावा : रेशनकार्ड, वीज बिल, टेलिफोन बिल, रहिवासी दाखला, ओळखपत्र इत्यादी.
- (2) ओळखीचा पुरावा : आधारकार्ड, मतदान ओळखपत्र, पॅन कार्ड, पासपोर्ट किंवा बँकेने सुचवलेल्या पुराव्यांपैकी एक तसेच खातेदार असणाऱ्या ग्राहकाचा संदर्भ.

सर्वांना बचतीची सवय लागावी याकरिता बचत खाते असते. खातेदार त्या खात्यात उपलब्धतेनुसार रक्कम जमा करू शकतो. जरूरीप्रमाणे त्यातून तो काही वेळा रक्कम काढू शकतो.

बचत खात्यामध्ये असलेल्या रकमेवर बँका 4% ते 6% व्याज देतात. बचत खात्यावर व्यवहार करण्यासाठी खातेदारास पासबुक, चेकबुक, एटीएम (ATM) कार्ड, मोबाइल बँकिंग, एस.एम.एस. बँकिंग, इंटरनेट बँकिंग इत्यादी सुविधा मिळतात.

बँकेत पैसे भरण्याकरता तसेच बँकेतून पैसे काढण्याकरता विशिष्ट छापील नमुन्यात फॉर्म भरावा लागतो. प्रत्येक बँकेचा फॉर्म वेगळा असतो. तरीही त्यात भरायची माहिती सारखीच असते. बँकेत चालू खाते असाही एक प्रकार असतो. त्यातून कितीही वेळा रक्कम काढता येते, पण त्या खात्यातील रकमेवर व्याज मिळत नाही. अधिक

कालावधीसाठी ठेव ठेवल्यावर जास्त व्याज मिळण्यासाठी मुदत बंद ठेव (FD - Fixed Deposit), आवर्ती ठेव (R.D. - Recurring Deposit) अशा सोई असतात.

व्याज आकारणी

बँक ठेवीदारांना बँकेत पैसे ठेवल्याबद्दल काही रक्कम मोबदला म्हणून देते. तसेच कर्जदारांना पैसे वापरायला दिल्याबद्दल बँक त्यांच्याकडून मोबदला म्हणून काही रक्कम आकारते. अशा रकमेला **व्याज** म्हणतात. बँकेत ठेवलेल्या किंवा बँकेकडून कर्जदारास दिलेल्या रकमेला **मुद्दल** म्हणतात.

ठेवीवर किंवा कर्जावर व्याज आकारताना त्याचा दर हा प्रत्येक 100 रुपयांवर दिला जातो. व्याजाचा दर किती काळासाठी आहे हे सांगितले जाते. व्याजाचा **द.सा.द.शे.** दर याचा अर्थ दर सालासाठी म्हणजे प्रत्येक वर्षासाठी दर शंभर रुपयांसाठी द्यायचे व्याज.

मुद्दल ज्या कालावधीसाठी वापरले जाते त्या कालावधीला **मुदत** म्हणतात.

सरळव्याज (Simple Interest)

या इयत्तेत आपण फक्त एक वर्षासाठी आकारल्या जाणाऱ्या व्याजाचा विचार करणार आहोत. हे सरळव्याज आहे. अधिक काळासाठी व्याजाची आकारणी अनेकदा जास्त गुंतागुंतीची असते. ती सरळव्याजापेक्षा वेगळी असते.

उदा 1. विनिताने द.सा.द.शे. 7 दराने बँकेत 15000 रुपये 1 वर्षासाठी ठेव म्हणून ठेवले, तर तिला वर्ष अखेरीस किती व्याज मिळेल ?

या उदाहरणात मुद्दल 15000 रुपये, मुदत 1 वर्ष, व्याजाचा दर शेकडा 7 आहे.

मुद्दल वाढले तर व्याज वाढते म्हणजे मुद्दलाच्या प्रमाणात व्याज वाढते.

15000 रुपये मुद्दलावर x रुपये व्याज मिळेल असे मानू.

100 रुपये मुद्दलावर 7 रुपये व्याज दिले आहे.

व्याजाचे मुद्दलाशी असलेले गुणोत्तर घेऊ. हे गुणोत्तर दोन रूपांत मांडून समीकरण मिळवू.

$$\frac{x}{15000} = \frac{7}{100}$$

$$\frac{x}{15000} \times 15000 = \frac{7}{100} \times 15000 \quad (\text{दोन्ही बाजूंना 15000 ने गुणू})$$

$$x = 1050$$

विनिताला एकूण 1050 रुपये व्याज मिळेल.

उदा 2. विलासरावांनी विहिरीवर मोटर पंप बसवण्यासाठी द.सा.द.शे. 8 दराने बँकेकडून रुपये 20000 कर्ज घेतले. एका वर्षांनंतर ते बँकेस किती रक्कम देतील ?

वरील उदाहरणात मुद्दल 20000 रुपये आहे. द.सा.द.शे. 8 दराने म्हणजे 100 रुपये मुद्दलावर 1 वर्षाचे व्याज 8 रुपये आहे.

मुद्दलाच्या प्रमाणात व्याज बदलते म्हणजे व्याज व मुद्दल यांचे गुणोत्तर कायम आहे. व्याजाचे मुद्दलाशी असलेले गुणोत्तर दोन प्रकारांनी लिहून समीकरण मिळवू.

20000 रुपये मुद्दलावर मिळणारे व्याज x रुपये मानू.

100 रुपये मुद्दलावर मिळणारे व्याज 8 रुपये आहे.

$$\frac{x}{20000} = \frac{8}{100}$$

$$\frac{x}{20000} \times 20000 = \frac{8}{100} \times 20000 \quad (\text{दोन्ही बाजूंना 20000 ने गुणू})$$

$$x = 1600$$

बँकेस परत देण्याची रक्कम = मुद्दल + व्याज = 20000 + 1600 = ₹ 21600

सरावसंच 35

- (1) द.सा.द.शे. 10 दराने 6000 रुपयांचे एका वर्षाचे व्याज किती होईल ?
- (2) महेशने 8650 रुपये द.सा.द.शे. 6 दराने एक वर्षासाठी बँकेत ठेवले, तर एक वर्षांनंतर महेशला एकूण किती रुपये मिळतील ?
- (3) अहमदचाचांनी बँकेकडून 25000 रुपये कर्ज घेतले. व्याजाचा दर दरसाल 12% असल्यास एका वर्षांनंतर त्यांना बँकेस किती रुपये परत करावे लागतील ?
- (4) शेततळे तयार करण्यासाठी किसनरावांनी बँकेकडून रुपये 35250 द.सा.द.शे. 6 दराने एक वर्षासाठी घेतले, तर त्यांना वर्ष अखेरीस बँकेस किती रुपये व्याज द्यावे लागेल ?

ॐॐॐ